

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОМЕТОДОЛОГІЇ

Лектор:

к.ф.н, доцент Мелешкевич Л.М.

ПЛАН

1. Методологія, епістемологія, лінгвометодологія.
 2. Предмет, об'єкт і головні завдання лінгвометодології.
 3. Глобальні методології у лінгвістиці.
 4. Поняття наукової парадигми.
 5. Основні наукові парадигми лінгвістики
-

Тлумачення методології

- 1) теорія методів дослідження
(дескриптивна методологія», «когнітивна методологія», «генеративна методологія»)
 - 2) створення концепцій
 - 3) система знань про теорію науки
 - 4) система методів дослідження
 - 3) метод
 - 4) сукупність процедур і технік аналізу певної науки
-

методологія

(давньогр. μέθοδος «шлях крізь, за чимось» і
λόγος — слово, думка)

учення про:

1. способи пізнання й осмислення дійсності ;
 2. формування внутрішнього рефлексивного досвіду людини;
 3. дослідницькі настанови, принципи та процедури аналізу об'єктів різних наук.
-

методологія–метод– методика

Методологія – застосування до процесу пізнання принципів світогляду (співвіднесення отриманих даних з іншими фундаментальними науками і в першу чергу з філософією). (І. Арнольд 1991)

Метод – підхід до матеріалу, його систематизація та теоретичне осмислення.

Методика – спосіб пошуку нового матеріалу, тобто сукупність прийомів спостереження, експерименту й опису.

(Ю. Степанов, І. Арнольд)

Епістемологія

(давньогр. episteme - знання) – теорія наукового пізнання, яка досліджує:

- природу, способи й методи пізнання
- оцінює їхню достовірність, можливості перевірки правильності теорії тощо.

(О. Селіванова 2008: еквівалент методології).

Спеціальна епістемологія

розв'язує конкретні питання дослідження:

- виокремлення його об'єкта,
- з'ясування предмета,
- вироблення методів перевірки достовірності результатів і висновків,
- систематизація понять і термінів,
- висвітлення актуальності досліджуваних проблем тощо.

(Р. Фрумкіна 1995)

Лінгвометодологія

- маргінальна галузь (проекується в загальну методологію)
 - особлива галузь мовознавства
-

РОЗБІЖНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЇ

- Metalinguistics (американське мовознавство) – багатозначність терміна в славістиці
 - Epistemologie (французьке мовознавство) – лінгвоісторіографія (історія граматики, компаративізму)
-

ЛІНГВОМЕТОДОЛОГІЯ

наука, спрямована на з'ясування природи мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, дійсністю, комунікацією, процесами пізнання світу, а також на формування інструментарію, засад і способів опису й аналізу мови та її продуктів.

Об'єкт лінгвометодології

системи трактування мови, мовлення, мовленнєвої діяльності, які ґрунтуються на світоглядних і пізнавальних настановах, способах, принципах і процедурах їхнього дослідження, що склалися в межах певних мовознавчих течій, шкіл, розвідок окремих лінгвістів.

Предмет лінгвометодології

пізнавальне спрямування й організація досліджень мови та її продуктів.

Глобальні методології лінгвістики

- Феноменологічна
- Позитивістська
- Раціоналістська
- Функціональна

Феноменологічна методологія

ґрунтується на:

- філософії Платона, Аристотеля
 - схоластиці Середньовіччя,
 - монадології Г. Лейбніца,
 - теоріях духу народу І. Гердера, В. фон Гумбольдта,
 - феноменології Г. Гегеля, Е. Гуссерля, М. Гайдеґґера, Г. Гадамера
 - марксистській концепції історичного матеріалізму
-

Позитивістська методологія

лінгвістичні школи й течії, що спираються на філософські вчення

- античних матеріалістів,
 - середньовічних номіналістів, емпіриків (Д. Юма, О. Конта, Дж. Мілля),
 - біхевіористів тощо.
-

Раціоналістська методологія

виходить із

- теорії Р. Декарта,
 - логіцизму,
 - положень І. Канта
 - індивідуалізму І. Фіхте,
 - екзистенціалізму, естетизму Б. Кроче,
 - аналітичної філософії логічного аналізу мови Р. Карнапа, К. Гемпеля, У. Куайна, Л. Вітгенштейна
-

Функціональна методологія

- ідеї І. Канта,
- погляди В. Джемса, Ф. Шіллера,
- Д. Дьюї, К. Поппера, Л. Віготського,
В. Франкла,
- Бахтіна, І. Лакатоса й ін.

(Лещак 1996)

Наукова парадигма

(грецьк. Παράδειγμα – приклад, зразок)

значення:

- 1) спосіб пізнання й усвідомлення світу, що визначає загальні принципи дослідження об'єкта в різних науках;
 - 2) представлення об'єкта науки в ракурсі понятійного апарату та процедур опису й аналізу певної течії, наукової школи (дескриптивістська, генеративна парадигма в мовознавстві);
-

Наукова парадигма

3) зразок наукових уявлень і дій у певний період або на певній території (європейська, азіатська або західна, східна наукова парадигма; американська, європейська, радянська наукова парадигма і т. ін.).

Т. Кун

Книга «Структура наукових революцій»
(1961):

концепція розвитку науки як процесу революційних перетворень (стосовно природничих наук).

- різка зміна стилів наукового мислення,
 - створення нових категорійних ієрархій і методик аналізу об'єкта.
 - нове тлумачення терміна «парадигма» з атрибутом «наукова»
-

Наукова парадигма

панівна на кожному етапі історії
лінгвістичних учень система поглядів на
мову, яка визначає предмет і принципи
лінгвістичного дослідження відповідно до
культурно-історичного й філософського
контексту епохи

(М. Алефіренко 2005)

Склад наукової парадигми

три блоки :

1. настановний, що визначає засади й передумови її формування;
2. предметно-пізнавальний, що характеризується спільністю підходів до об'єкта науки;
3. процедурний (технічний), який ґрунтується на сукупності методів і методик дослідження об'єкта згідно з настановами й підходами

(О. Кубрякова) [1995].

історія лінгвістики

Характеризується послідовною зміною домінанти (або співіснування, згідно з концепцією швейцарського лінгвіста П. Серіо) трьох або чотирьох головних наукових парадигм.

Головні наукові парадигми

1. генетична (порівняльно-історична, еволюційна),
2. таксономічна (системно-структурна),
3. прагматична (комунікативно-функціональна),
4. когнітивна (когнітивно-дискурсивна),

[Тураева 1994; Кубрякова 1995, 2004;
Селіванова 2008]

Головні наукові парадигми

1. порівняльно-історична
2. структурно-таксономічна
3. антропоцентрична

[Алефиренко 2005]

Генетична парадигма

- набула особливої ваги у мовознавстві XIX ст.,
 - керувалася принципами історизму, діяхронічного розгляду мови, почасти - емпіризму, психологізму й аналогійності,
 - була спрямована на дослідження еволюційних змін мов, закономірностей розщеплення прамов, генетичної близькості мов світу;
-

таксономічна парадигма

- домінувала в першій половині ХХ ст.
 - ґрунтувалася на принципах синхронічності лінгвістичного опису, онтологічного дуалізму інваріантів і варіантів мовних одиниць, системності мови, її рівневої ієрархії, наявності системних відношень на всіх мовних рівнях,
 - була спрямованою лише на мову, її структурну організацію без урахування зовнішніх чинників, зокрема, й людського)
-

прагматична парадигма

- становлення відбулося у другій половині ХХ ст.
 - переорієнтація лінгвістичних досліджень на аналіз людського чинника в мові, діяльній та телеологічній поведінки мовної системи в комунікативному середовищі (мова почала розглядатися як знаряддя досягнення людиною успіху, оптимізації інтерактивних відношень мовців у комунікативній ситуації, різних типах дискурсу)
-

КОГНІТИВНА ПАРАДИГМА

- спрямована на пояснення постійних кореляцій і зв'язків між мовою, мовними продуктами, з одного
 - боку, і структурами знань, операціями мислення та свідомості, з іншого.
-

Антропоцентрична парадигма

суперпарадигма:

«це зумовлене тим, що концепції, що були в її складі, все більш очевидно себе переростали й перетворилися на самостійні лінгвістичні парадигми.

Найбільш виразно сприймаються контури таких наукових парадигм, як когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологія, комунікативна лінгвістика, прагмалінгвістика»
[Алефиренко 2005].

антропоцентризм парадигм

методологічна епістема, а не парадигма:

- у сфері психолінгвістики спостерігається наявність методологічно різнопланових течій і наукових шкіл,
- у комунікативній лінгвістиці співіснують концепції індивідуального й колективного антропоцентризму (другий є більше етноцентризмом) і положення про децентрованість особистості (дискурсоцентризм).

[Селіванова 2008]

перехід від однієї парадигми до іншої

- коливання маятника (П. Паршин),
 - коловий рух (Д. Руденко),
 - послідовна зміна (З. Тураєва),
 - рух по спіралі (Ю. Степанов),
 - співіснування за умови домінування однієї чи двох парадигм (О. Кубрякова).
-

панування наукової парадигми

- зберігається, допоки несумісні з нею мовні факти не руйнують її методологічної доктрини.
 - Накопичення суперечностей у певній парадигмі зумовлює зародження елементів нового знання, формування різних наукових напрямів,
 - кризова ситуація, у результаті якої руйнуються підвалини старої парадигми і закладається підґрунтя нової [Алефіренко 2005].
-

перехід від однієї парадигми до іншої

- процесу руйнації не відбувається
- методологічне підґрунтя парадигми не знищується, а зазнає певної модифікації з боку доктрини нової парадигми
- нова парадигма не будується на уламках старої, а виникає на іншому ґрунті, в межах по-іншому налаштованих угруповань наукової спільноти (шкіл, течій)

[Селіванова 2008]

«Знання, отримані раніше, не зникають без сліду, вони відходять на другий план і на новому оберті спіралі можуть відродитися в новій якості»

[Арнольд 1991].

домінантні парадигми сучасної лінгвістики

- прагматична
- когнітивна

МОВА ЯК СИНЕРГЕТИЧНА

СУПЕРСИСТЕМА

- нелінійна, нерівноважна, детермінована зсередини й ззовні, яка перебуває у стані переходу від хаосу до порядку й далі - до нового порядку через взаємодію деструктивних тенденцій і параметрів самоорганізації цієї суперсистеми.
 - Самоорганізація здійснюється шляхом спільного функціонування елементів і підсистем, які кооперуються задля збереження системи.
-

Головні наукові парадигми в історії лінгвістики

Генетична

Період
активного
застосування:
XIX століття

Принципи:
Історизм,
психологізм,
аналогія

Сфера
дослідження:
Еволюційні зміни
мови,
закономірності
розщеплення,
генетична близькість
мов

генетична наукова

парадигма

- розробка процедур реконструкції походження мов від прамов,
- установлення еволюційних змін і закономірностей розвитку споріднених мов шляхом їхнього порівняння на різних етапах формування.

Головний принцип – історизм, який мав філософське підґрунтя (еволюційні погляди К. Ліннея, теорія прогресу

А. Тюрго, Г. Лессінга, І. Гердера, Ч. Дарвіна)

Напрями порівняльно-історичного мовознавства

- 1) історико-генетичний (встановлення історичних законів розвитку споріднених мов від прамови);
 - 2) типологічний (визначення й опис типологічних рис мов світу)
 - 3) ареальний (взаємодія географічно контактних мов, мовні союзи тощо)
-

таксономічна наукова парадигма

Період активного застосування:

Перша половина ХХ століття

Принципи:

Синхронічний опис,

системність мови,

рівнева ієрархія

Сфера дослідження:

Структурна організація мови без урахування

зовнішніх чинників

таксономічна наукова

парадигма

- виникла наприкінці XIX ст.
 - мова як система із притаманними їй:
 - 1) інваріантними елементами (фонемами, морфемами, лексемами, графемами, реченнями), що в мовленні співвідносяться з їхніми конкретними реалізаціями;
 - 2) відношеннями між елементами (синтагматичними, парадигматичними й епідигматичними), упорядкованими в ієрархію мовних рівнів.
-

Лінгвістичний структуралізм

- сформувався у 20-30-ті рр. ХХ ст.
 - Пошук об'єктивного наукового методу синхронного опису мовних явищ.
 - Таким методом став структурний аналіз
-

структуралістські методики

- метод опозицій Празької школи
 - метод комутації глосематики,
 - компонентний, дистрибутивний, трансформаційний, ланцюжковий аналіз,
 - метод аналізу за безпосередніми складниками,
 - компонентний аналіз
-

Апологети лінгвістичного структуралізму

- Ф. де Соссюр (положення про дихотомію лінгвальної діяльності й необхідність створення двох лінгвістик (мови й мовлення), протиставлення діахронії та синхронії, виокремлення синтагматичних й асоціативних відношень у мовній системі)
 - І. Бодуен де Куртене (протиставлення мови мовленню в реалізації, розгляд мови як системи, розробка теорії фонемі, розмежування синхронії й діахронії мови).
-

етапи лінгвістичного структуралізму

- 20-50-ті рр. ХХ ст. – увага до формального боку структури мови, статичність її представлення,
 - 50—70-ті рр.) – поворот до змістового боку мовної системи, до її динаміки, були розроблені новітні та прогресивні на той час структуралістські методики, теорія поля, установлені парадигми речень тощо.
-

принципи структуралістської парадигми

- системність,
 - онтологічний дуалізм
 - редукціонізм
 - реляціонізм
 - опозитивність
 - логіцизм
-

Головні наукові парадигми в історії лінгвістики

Прагматична

Період
активного
застосування:
Друга половина
XX століття

Принципи:
Людський чинник у
мові,
діяльність,
телеологічність

Сфера
дослідження:
Дискурс
(типи, ключ до
успіху,
комунікативне
середовище)

Функціональна наукова

парадигма

сприйняття об'єкта в його взаємодії
із середовищем як діяльності,
функціонування системи.

методологічні характеристики функціонально-прагматичної лінгвістики

- методологічний холізм
- методологічний плюралізм
- методологічний релятивізм

[Лещак 2002].

Когнітивна наукова парадигма

Період активного застосування:

Кінець ХХ – ХХІ століття

Принципи:

Менталізм (на противагу інтуїтивізму)

Сфера дослідження:

Кореляції між мовою, мовними продуктами
і структурою знань, операціями мислення

Когнітивна наукова парадигма

- Спрямування на вивчення мови як засобу отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань,
 - на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду.
-

нова парадигма – синергетична

Головні поняття синергетики:

- самоорганізація;
 - біфуркація;
 - флуктуація;
 - аттрактор.
-

сучасний стан мовознавства як
поліпарадигмальний [Кубрякова 1995]

загальні методологічні принципи

- експансіонізм,
- антропоцентризм,
- експланаторність і
- функціоналізм

[Кубрякова 1995, 207].

